

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

مصاحبه پژوهشی با؛

حجه الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۷)

تمدن سازی نوین اسلامی چرایی؛ چگونگی؟

(در چه مرحله‌ای از تمدن سازی اسلامی قرار داریم؟)

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مهدی ناجی

انقلاب پُرسکوه ملت ایران... تنها انقلابی است که یک چلدهی پُرانخار را بدون خیانت به آرمانهایش پشت سر نهاده و... اینک وارد دَومین مرحلهی خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است.

(بیانیه گام دوم، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲،
دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای)

□ نکات برجسته

- ویژگی‌های اصلی برای تحقق تمدن اسلامی: رویکرد بر اساس جذب حداکثری، پویایی و تحرک، شفافیت و آرمان‌های بلند است.
- موانع تمدن اسلامی: باتلاق اختلاف، تنازع، شقاق، درگیری‌ها و ریزش‌ها است.
- در دولت، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی: راشدین به تعبیر قرآن کسانی هستند: که تمایلات بالغ، جهت‌گیری‌های درست، استقامت و صبر دارند.
- سخت‌افزار و ابزار تمدن غربی: انسان را اقناع نکرده است. و به تعبیر الوین تافلر انسان غربی تنها تر شده، اهداف انسانی‌اش فراموش شده و تنهایی‌اش رو به گسترش است.
- ما در مرحله دولت اسلامی هستیم. بزرگترین مانع بر سر تشکیل دولت اسلامی؛ سازمانهایی هستند که توان تحمل بار نگاه انقلاب اسلامی را ندارند.

□ مقدمه

رهبر انقلاب اسلامی در بیانیه‌ی «گام دوم انقلاب» با مرور تجربه‌ی ۴۰ ساله‌ی انقلاب اسلامی اعلام کردند: انقلاب «وارد دَومین مرحله‌ی خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است». گام دومی که باید در چارچوب «نظریه‌ی نظام انقلابی» و با «تلاش و مجاهدت جوانان ایران اسلامی» به سوی تحقق آرمان «ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواح‌نافده)» برداشته شود.^۱ رهبر انقلاب اسلامی، تمدن^۲ نوین اسلامی را به دو بخش تقسیم کرده‌اند: الف. بخش ابزاری یا سخت-افزاری^۳ ب. بخش نرم‌افزاری - حقیقی و اساسی - تمدن اسلامی^۴. تحقق هر دو بخش در تمدن نوین اسلامی ضروری است.^۵ در این چارچوب در مصاحبه پژوهشی با حجه‌الاسلام والمسلمین علی سرلک، عضو هیات علمی دانشگاه هنر، «تمدن‌سازی نوین اسلامی چرایی و چگونگی؟» را با طرح سؤالات زیر مورد بررسی و واکاوی قرار دادیم:

۱ - پرونده «گام دوم انقلاب»، رقیه فاضل، دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۲/۱۸.
۲ - تمدن از ریشه «مدن» است و مفهوم شهر در تاریخ است. البته تمدن، شهرنشینی نیست، اما انسان متمدن وارد مرحله شهرنشینی شده است. تمدن مجموعه اندوخته‌ها، ساخته‌های معنوی و مادی در طول تاریخ انسان است، اما فرهنگ مجموعه باورها و اعتقادات فرد یا گروهی خاص است. به بیان دیگر، فرهنگ عبارت است از: عقاید و باورها، عادات‌ها و ارزش‌ها، آداب و رسوم، نگرش‌ها و رفتار؛ سعید ابوالقازی، تمدن‌سازی نوین اسلامی؛ باید‌ها و نبایدها. شماره اول- پاییز و زمستان ۹۴.
۳ - بخش ابزاری یا سخت‌افزاری تمدن: شامل نمودهای پیشرفت می‌شود؛ از قبیل: علم، اختراع، اقتصاد، سیاست، اعتبار بین‌المللی و نظایر آن.
۴ - بخش نرم‌افزاری تمدن: شامل حاکمیت «سبک زندگی اسلامی» در تمام مظاهر زندگی و حیات مسلمانان است.
۵ - بیانات مقام معظم رهبری در جمع دانشجویان، دانش‌آموزان و سایر جوانان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۳.

۱- تمدن چیست؟

حجه الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

تمدن به مثابه آن چتر بازی است که می‌تواند تنوعات و گوناگونی‌ها و رنگارنگی‌ها را در درون خودش و ذیل خودش علی‌رغم پذیرش این تنوع بپذیرد. اینکه قرآن می‌فرماید: شما را ما گونه‌گونه آفریدیم.^۱ هر کسی قبیله‌ای است؛ شعبه‌ای است و ژانری است. تمدن هاضمه^۲ قوی بزرگی است که بتواند این تنوعات و تکثرات را درون خودش، به آنها جایگاه دهد؛ و آنها بتوانند با حفظ هویت‌های خودشان در یک جریان بزرگتری با میل و پذیرش حاضر شوند.^۳ یعنی آنقدر باید از عقلانیت، حساب‌شده‌گی و سنجیدگی و در عین حال سیستم بودن و رو به پیش بودن برخوردار باشد؛ که همه همراه شوند.^۴

۲- ویژگی‌های اصلی تمدن چیست؟

حجه الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

اولین و مهمترین ویژگی یک تمدن: آن گارد باز و آن نگاه کلان‌نگر و به تعبیر خود رهبری رویکرد بر اساس جذب حداکثری است. یعنی مجموعه‌های گوناگون خودشان را، بتوانند احساس کنند.

- دومین ویژگی: پویایی و تحرک است.^۵ نقش قشر فعال و پرتوان جامعه یعنی جوان‌ها پراهمیت است.^۶

- ویژگی سوم: بحث شفافیت است. شفافیت، جامعه را از احساس رودربایستی و مجامله، منطقه‌های خاکستری که از آن سوء استفاده می‌شود نجات می‌دهد. ویژگی چهارم: تمدن آرمان‌های بلند است. تمدن وقتی اتفاق می‌افتد که آهنگ جامعه به سمت آرمان بزرگی باشد.^۷

این ویژگی‌ها عناصر اصلی است که اگر بخواهد مراحل انقلاب، به بحث تمدن برسد؛ این مختصات باید در آن باشد.

۱ - يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ. (حجرات، ۱۳). ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم، و تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم، تا یکدیگر را بشناسید، ولی گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست، خداوند دانا و خبیر است.

۲ - هضم کننده طعام.

۳ - مثلاً حکومت جهانی حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه) که اتفاق می‌افتد معنایش این نیست که همه مسلمان یا شیعه می‌شوند؛ اما همه این فرهنگ جهانی را می‌پذیرند؛ بخواهم برای تقریب به ذهن بگویم: در اوایل انقلاب در انقلاب و راهپیمایی‌ها چون سخن امام و نگاه امام را هم جامعه نخبگانی، هم توده مردم و عموم قاطبه مردم، پذیرفته بودند؛ هم‌نوا شده بودند؛ علی‌رغم تکثراتی که داشتند. مثلاً آنوقت زرتشتی‌ها، ارمنی‌ها، یهودی‌ها، اینها آمده بودند و خودشان را ذیل گفتمان حضرت امام تعریف می‌کردند؛ و به دنبال جایابی می‌گشتند. این مثال را که زدم بخاطر اینکه اشتباه نشود طبیعتاً بعضی‌ها منافقانه حضور پیدا کردند این را هم می‌دانیم و بعدها هم مسیر و خط‌شان را سوا کردند.

۴ - به عنوان مثال کیفیت یک جنس یا کیفیت یک برند وجود دارد؛ مثلاً برند لباس یک کیفیتی در آن است؛ همه از آن کیفیت استفاده می‌کنند و همه از آن برند آنهایی که بتوانند. فرد نمی‌گوید من مذهب یا جغرافیایم آن است. یا مثلاً یک غذای خیلی خوشمزه که برند شده یا معروف شده است همه از آن استفاده می‌کنند. چون هم‌نوا با هاضمه همه خواهد بود.

۵ - رو به جلو بودن، رو به پیش بودن، منافاتی با این ندارد که مزاحمت‌ها و درگیری‌ها و مبارزه‌ها را سر راه دارد. ولی مهم این است که دارد تحرک می‌کند. مرحوم آقای صفایی می‌فرمودند: حتی کفر متحرک به ایمان می‌رسد مثل فردی که دین‌های گوناگونی را تجربه می‌کند و نهایتاً به ایمان می‌رسد ولی ایمان ساکن، به انجامد، جمود و تعصب می‌رسد.

۶ - بالاخره نیروی انسانی که بتواند تمدن‌سازی کند نیروی جوانی است. و جوانان البته نه به معنای پیرزدایی چون بالاخره پیران هم یک جایگاه خردمندی و پختگی دارند که باید در جایگاه خودش باشد ولی بالاخره تمدن بار سنگین آن بر دوش جوانان است.

۷ - بیانیه گام دوم رهبری از ولایت عظمای حضرت ولی عصر (ع) و توجه جامعه به آن سمت سخن می‌گویند. به واقع تمدن در جامعه‌ای می‌تواند تحرک و پویایی خودش را عملی کند که به آرمان دست نیافته بزرگ، به یک آرمان شهر، به یک اتوپیا، و هر تعبیری راجع به آن به کار ببریم به آن توجه داشته باشد.

۳- نقاط مقابل تمدن چیست؟

حجۀ الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

نقاط مقابل این تمدن که در قرآن هم مورد توجه قرار گرفته است؛ باتلاق اختلاف، تنازع، شقاق، درگیری‌ها، این‌ها حقیقتاً آن فرمول بزرگ و سد بزرگ حرکت جامعه به سمت تمدن‌سازی است. ریزش‌ها به یک معنا مهمترین مانع تمدن‌سازی هستند.^۱

۴- ضعف تمدن غرب چیست؟

حجۀ الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

یک تعبیر و ضرب‌المثل عربی می‌گوید: سنگ را از همانجا که آمده باید برگرداند؛ بعد از رنسانس و بعد از انقلاب صنعتی در اروپا، اگر هیمنه تمدن غرب صورت‌بندی شد؛ که حقیقتاً یک کار جدی و با پشتکار عظیمی آدم‌ها آنجا انجام دادند. حقیقتاً در عرصه فرهنگ، اقتصاد و سیاست به فرمول‌ها و معادلات شان رسیدند. باکس‌های خالی را بر اساس یک تلاش نزدیک دویست ساله‌ای پر کردند. که به لحاظ نمایه، گرچه زیبایی و هیبت وجود داشته، ولی از درون تهی شده است. این چیزی است که الان خودشان به آن رسیده‌اند. وقتی پایان تاریخ را جریان لیبرالیسم می‌دانند؛ و می‌گویند دموکراسی آخرین ورژنی است که به آن رسیدیم. ولی در درون این دموکراسی به چه تناقض‌ها، تضادها و پارادوکس‌ها دست پیدا کردند. حقیقت قصه این است که ابزاری که حقیقتاً غرب تولید کرده است؛ سبب شده انسان را اقناع نکند. و انسان به تعبیر الوین تافلر تنهاتر شده و تنهایی‌اش رو به گسترش باشد. گرچه انسان داناتر و تواناتر شده، ولی انسان‌تر نشده است. ابزار را به خوبی کشف کرده ولی اهداف را فراموش کرده است. با تفکر انسان محوری خودش محور است بدون اینکه محوری برای خودش قائل باشد.

۵- برای اینکه به ضعف‌های تمدن غرب مبتلا نشویم چه باید کرد؟

حجۀ الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

یک تعبیر خود رهبری دارند که انقلاب یک صورت و یک سیرتی دارد.^۲ یک فرمی دارد و یک محتوایی دارد. یک قالبی و یک شکلی دارد. یک قلبی دارد و یک درون مایه دارد. اگر ما بخواهیم به سرنوشت آنها محتوم نشویم؛ آنها حقیقتاً به لحاظ انسانی و معنوی در دره‌های سقوط زیادی افتاده‌اند.^۳ که بزرگانی مثل پستمن^۴، در اندیشه‌شان این را اعتراف و توضیح داده‌اند؛ خیلی‌ها گفته‌اند که ما به پایان خودمان رسیدیم. در یک کلمه: بحث جهت مهم است: که قرآن راشدودن^۵ را اینچنین معرفی می‌کند:

۱- وقتی که نیروهای انسانی و کسانی که موثر هستند: اینها بجای اینکه به اهداف مشغول شوند؛ به خودشان و به اشتباهات طرف مقابلشان با نیت سرکوب کردن و منکوب کردن و محدود کردن مشغول شوند: طبیعتاً فاتحه حرکت به سمت تمدن را باید خواند. هیچ‌چیز به اندازه اختلاف و درگیری و آنچه که در تعبیر رهبری است نتیجه‌اش ریزش می‌شود؛ آدم‌های خسته و پشیمانی که یک روزی هدف‌های بزرگی داشتند؛ سقف‌های کوتاه شده مقصد آنها، باعث شده با هم درگیر شوند؛ به هم بدبین شوند؛ و فضای تحرک جامعه و پتانسیل جامعه را مصروف کنند.

۲- صورت و سیرت: ظاهر و باطن.

۳- بحث اهداف: اگر ما بخواهیم به آنجا نرسیم. اینکه اساساً انسان نمی‌تواند بدون یک معنویت عمیق- معنویت به معنای توجه به معنای زندگی و معنای آنچه که دارد انجام می‌دهد - و توجه به این معنا و تصدیق و ارجاع ابزارش به آن اهداف، نمی‌تواند به رشد واقعی خودش برسد. اگر بخواهیم به تمدن بالنده شکوهمند فراگیری داشته باشیم مکرر باید نسبت به هدف انسان، هدف جامعه، هدف حکومت، که اصلاً حکومت هدف اصلی‌اش این است که فرض کنید مثلاً عدالت را باید گسترش دهد. اگر از هدف اصلی‌اش فاصله بگیرد و خودش برای خودش اسارت شود؛ دوباره ما به همان چیزی مبتلی می‌شویم که دیگران شده‌اند. ولی در فرم و در قاب و دره و شکل دیگری.

۴- نیل پستمن.

۵- رشد یافتگان.

می‌گوید اینها در تمایلات شان بالغ هستند. جامعه رشید جامعه‌ای است که تمایلات و جهت‌گیری‌های درستی دارد.^۱ جامعه مصرف‌زده، جامعه‌ای که در آن فساد گسترش دارد؛ نمی‌تواند تمدن ساز باشد.^۲ اگر چرخه بوروکراسی و دیوانسالاری در جامعه، اصلاح نشود؛ حرف زدن از تمدن یک خوش خیالی است.^۳ این را باید به یادمان باشد تمدن اتفاق نمی‌افتد مگر در سایه: ۱- اصالت دادن و پررنگ کردن اهداف ۲- برطرف کردن موانع و مشکلاتی که حرکت به سمت هدف را کند و متوقف می‌کند.

۶- در چه مرحله‌ای از تمدن‌سازی اسلامی قرار داریم؟

حجه الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

ما در مرحله دولت اسلامی هستیم و بزرگترین مانع بر سر تشکیل دولت اسلامی: سازمان‌هایی هستند که توان تحمل بار نگاه انقلاب اسلامی را ندارند. دیوانسالاری که در درون خودش آن شعارهای جذابی که توانسته در بسیاری از آزادیخواهان دنیا تحرک ایجاد کند؛ آن شعارها را به مسلخ برده است. مساله سازمان‌های نامتناسب یا نامتجانس با شعارهای انقلابی بزرگترین مانع است؛ باید بتوانیم از مرحله دولت اسلامی عبور کنیم. یکی از اشکالات دیگر در مرحله دولت سازی: بحث کادر و نیروی انسانی است. مردانی که بتوانند جریان‌سازی کنند.^۴ در مرحله دولت سازی همچنین: به دولتمردانی نیاز داریم که بتوانند این گفتمان‌ها را رونق دهند؛ تحقق دهند و جاری کنند.

□ کلام آخر

- چگونه مسیر را تا تحقق تمدن اسلامی طی کنیم؟

حجه الاسلام و المسلمین علی سرلک عضو هیات علمی دانشگاه هنر:

به نظرم همان چیزی که قرآن نقل می‌کند؛ مهمترین آن استقامت است.^۵ در این مسیر خسته شدن، رها کردن، فریب خوردن و ترسیدن ممنوع است. کلید واژه استقامت و صبر. قرآن مکرر این وعده‌ها را می‌دهد: که اگر شما صبور باشید؛ اگر شما استقامت کنید؛ اگر تحمل‌تان را بالا ببرید. این صبر دو ویژگی دارد: صبوری یعنی مدارا بین خودتان به حداکثر برسانید.^۶ این اختلافات و دعواها بزرگترین مانع تمدن‌سازی و امیدکشی را بدنبال دارد. اگر این اتحاد باشد از آنطرف هم اشداء علی الکفار باشد؛ بدون تردید

۱ - وَأَعْلَمُوا أَن فَيْكُم رَسُولُ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرِهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ. (حجرات، ۷) و بنادین رسول خدا در میان شماست، که اگر در بسیاری از امور رأی شما را پیروی کند خود به رنج و زحمت می‌افتد و لیکن خدا مقام ایمان را محبوب شما گردانید و در دلها تان نیکو بیاراست و کفر و فسق و معصیت را زشت و منفور در نظر تان ساخت. اینان به حقیقت اهل صواب و هدایتند.

۲ - مثل اینکه دست و پای دونده‌ای را با غل و زنجیر ببندید و بعد تپانچه را شلیک کنید. حتما به خط پایان نمی‌رسد؛ باید این سبکبالی‌ها اتفاق بیفتند. هدف مرتب یادآوری شود. و این پیرایه‌ها زوده شود؛ تا بتوانیم بحث تمدن را مطرح کنیم.

۳ - مثلا اطلاع‌های دادرسی اجازه نمی‌دهد؛ جامعه‌ای که مدعی و دنبال دادستان و دنبال تظلم‌خواهی است. به تمدن برسد.

۴ - مثلا ببینید ما در حوزه هنر، آدمی پیدا شده به اسم آوینی، تفکری داشته کتاب نوشته، دست به دوربین بوده و مکتب فکری راه انداخته است. جریان‌های فکری متناسب با قرائت انقلاب اسلامی را راه انداخته است. مثلا فردی مثل قاسم سلیمانی، از اینجور آدم‌ها در حوزه سیاست، اقتصاد و فرهنگ به غایت دستمان خالی و فقیر هستیم.

۵ - وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا. (جن، ۱۶): و اگر [مردم] در راه درست، پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی بدیشان نوشانیم.

۶ - مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رِحَمَاءٌ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَرَزَعٍ أُخْرِجَ شَطَاطٌ فَازَرَهُ فَاسْتَعْلَطَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْفِهِ يَعْجِبُ الزَّرْعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا. (فتح، ۲۹):

محمد [ص] پیامبر خداست و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر [و] با همدیگر مهربانند؛ آنان را در رکوع و سجود می‌بینی فضل و خشنودی خدا را خواستارند. علامت [مشخصه] آنان بر اثر سجود در چهره‌هایشان است. این صفت ایشان است در تورات و مثل آنها در انجیل چون کشته‌ای است که جوانه خود برآورد و آن را مایه دهد تا سبتر شود و بر ساقه‌های خود بایستد و دهقانان را به شگفت آورد تا از [انبوهی] آنان [خدا] کافران را به خشم دراندازد خدا به کسانی از آنان که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند آموزش و پاداش بزرگی وعده داده است.

آن گام بلند و آن حرکت صحیح به سمت قله تمدن شکل گرفته است. و بسیار کار سختی است؛ نوعا انسان‌ها اگرچه کمال طلب هستند؛ راحت طلب هم هستند^۱. آن چیزی که می‌تواند کمک کند. همین داشتن جنبه مبارزه، داشتن روحیه درگیر شدن با چیزی که مزاحم حرکت است؛ این اصالت دارد. اینکه قرآن می‌فرماید انسان‌ها در خسران هستند؛ مگر کسانی که به حق و به صبر توصیه کنند.^۲ اینکه در قرآن می‌فرماید: اگر همین هوس‌ها و حباب‌ها و سراب‌ها^۳ و نرغ و نلعب^۴ این اساسا تمدن نیست؛ بله چشم نواز می‌شود؛ ولی تمدن نیست؛ تمدن اگر بخواهد جنبه بالندگی و پیشرو را داشته باشد خیلی مقاومت می‌طلبد. اینکه قرآن بارها فرموده اگر صبر کنید و ما را دعوت به صبر کرده است؛ برکات خواهد آمد. دقیقا همین معنا است.^۵

-
- ۱ - در دنیای امروز توصیه به راحتی و راحت گرفتن و بی‌دردسر بودن و عافیت‌طلبی‌های مصلحت‌اندیشانه است. اینها توصیه طبیعی زندگی زمانه ماست.
- ۲ - إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ. (عصر، ۳): مگر آنان که ایمان آورده و نیکوکار شدند و به درستی و راستی و پایداری (در دین) یکدیگر را سفارش کردند. (این خیلی حرف مهمی است چون ما دنبال تمدن مادی نیستیم؛ بلکه می‌خواهیم تمدن الهی را شکل دهیم. خیلی صبوری بیشتر لازم دارد؛ و سختی‌های فراوان‌تر است. همواره اینجور بوده به اندازه قله بلندی که یک فاتحی بخواهد فتح کند؛ به همان اندازه دره‌ها زیاد می‌شوند.)
- ۳ - أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فُتِنَّا قُلُوبَهُمْ فَمِنْهُمْ مَنْ يَأْتِي الصُّرُوفَ وَيَقْبِضُ عَلَىٰ عُرْوَةِهَا وَمِنْهُمْ مَنْ صَبَّ عَلَيْهِمْ الْعَنَقُ وَمِنْهُمْ مَنْ يُجَادِلُ فِي دِينِهِ لِيُتْرَكَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْهُمْ وَيَتَّخِذَ الْوَعْدَ بَيْنَهُمْ وَمِنْهُمْ مَنْ يُبْغِضُ إِلَىٰ مَا يَمُنُّ بِهَا وَنُفِثَ فِي عَصَائِفِهِمْ نَفْثَ الشَّيْطَانِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَبْغِضُ إِلَىٰ مَا يَمُنُّ بِهَا وَنُفِثَ فِي عَصَائِفِهِمْ نَفْثَ الشَّيْطَانِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَبْغِضُ إِلَىٰ مَا يَمُنُّ بِهَا وَنُفِثَ فِي عَصَائِفِهِمْ نَفْثَ الشَّيْطَانِ... فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُونَ. (شعرا، ۲۶). آیا شما چنین تصور می‌کنید که همیشه در نهایت امنیت در این ناز و نعمت خواهید ماند؟! آیا چنین می‌پندارید که این زندگی مادی و غفلت‌زا جاودانی است. (یکی از زمینه‌های گرایش به تقوا، توجه به ناپایداری رفاه و امنیت می‌باشد).
- ۴ - نعمت داشتیم و بازی و تفریح می‌کردیم.
- ۵ - وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. (اعراف، ۹۶): و اگر مردم آن شهرها که به عذاب گرفتار شدند، ایمان آورده و تقوا پیشه کرده بودند، به یقین از آسمان و زمین برکت‌هایی بر آنان می‌گشودیم، ولی پیامبران و آیات ما را دروغ انگاشتند، ما نیز آنان را به عذابی که نمود گناهانشان بود گرفتار ساختیم.